

Árpád-kori oklevéltár. 1197–1300. II.

T 46499 számú OTKA pályázat

Beszámoló

Az Árpád-kori oklevéltár (1197–1300) kutatási program célja az volt, hogy az adott korszakban a középkori Magyarországon kiállított, illetve a külföldön kiadott magyarországi vonatkozású oklevelek szövegéből *elektronikus adatbázis* és több kötetből álló nemzetközileg is hasznosítható *forráskiadvány* készüljön. A 18. században kibontakozó magyarországi forráskiadás a 20. században kedvezőtlen fordulatot vett: elterjedt és meghatározóvá vált a középkori források kivonatos közlése, a regesztázás. A változás azzal kecsegtetett, hogy a forrásanyag zömét ezáltal viszonylag rövid idő alatt hozzáférhetővé lehet tenni. Ez azonban nem valósult meg. A Zsigmond-kori oklevéltár munkálatai kerekén száz esztendeje kezdődtek meg, s bár munka az utóbbi évtizedekben kétségkívül felgyorsult, 15 év anyaga még mindig hiányzik. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke befejezéséhez is egy jó emberöltő kellett, 1923 és 1987 között látott napvilágot, és a jelentéktelen mennyiségű királynéi és hercegi oklevelek hasonló publikálása is csak 2008-ban valósult meg. A kivonatos közlésnek két nagy hátránya van: általában nem ad teljes szöveget, és a rendszerint magyar nyelvű kivonat a nemzetközi kutatás számára megközelíthetetlené teszi a magyarországi középkori forrásanyagot. Az OTKA pályázat megvalósításán dolgozó kutatói csoport ebből okulva vállalta, hogy Györffy György (1917–2000) Szent István korától 1196-ig terjedő – bár még befejezetlen – forráskiadványához (*Diplomata Hungariae antiquissima*) illeszkedve, az 1197–1300 közti okleveleket összegyűjti.

A több pályázati ciklus során teljesíthető hatalmas munkából számítógépre került az 1197–1270 között keletkezett és zömében kiadott mintegy 5000 oklevél szövege. Az óriási anyag összegyűjtése, rendezése, kritikai kiadásának előkészítése során önként adódott a lehetőség, hogy elsőként a nemzetközi szempontból is páratlan értékű Várad Jegyzőkönyv, a *Regestrum Varadinense* (1208–1235) közel 400 bejegyzést tartalmazó anyagát jelentessük meg digitális kiadásban.

Még javában dolgoztunk a Várad Jegyzőkönyv kiadásának előkészítésén, amikor váratlan szerencse ért bennünket. Szovák Kornél *A magyarországi középkori latinság szótára* archívumában talált egy gépelt kéziratmásolatot. A 174 oldalas munka címlapján a következő olvasható: *Az Árpád-kori hiteleshelyi és magánoklevelek ideiglenes jegyzéke*. Összeállította Györffy Györgyné. A mű az oklevéladók betűrendjében sorolja fel az átnézett okmánytárakban kiadott Árpád-kori magánokleveleket. A mintegy 3800 tételt tartalmazó mű

igen értékes segédlet a magánoklevelek tanulmányozásához. Létezéséről mindeddig nem volt tudomásunk. Nem gondoltuk, hogy Szentpétery Imre kritikai jegyzékéhez hasonlóan a magánoklevelek számbavétele is megtörtént. A gépelt szövegben Györffy György egyértelműen azonosítható kézírásával kisebb javítások, kiegészítések találhatók. Ez korántsem meglepő, hiszen az összeállító nem más, mint Györffy György felesége, aki leánykori nevén (Ruitz Izabella) Györffy György több munkájában is fordítóként szerepel. Utóbb Györffy György hagyatékából is előkerült a kézirat másik példánya. A kézirat az 1950-es évek elején készült, hogy segítse Györffy György hatalmas vállalkozása, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* megvalósulását. Györffy György használta a kéziratot, javításai erre mutatnak, de sohasem hivatkozott rá, és szóban sem említette, hogy ilyesmi létezne.

A terveink megvalósítását segítő kézirat váratlan felbukkanása után úgy döntöttünk, hogy közkinccsé tesszük, azaz a szükséges szerkesztési munkálatok után megjelentetjük a kiadott magánoklevelek listáját. 2008 tavaszán bekövetkezett halála előtt Györffy Györgyné nagylelkűen hozzájárult ahhoz, hogy kéziratát közzé tegyük. Ez a körülmény súlyponteltolódáshoz vezetett. A középkorkutatás általános igényei és elemi érdekei elkerülhetetlenné tették, hogy fő feladatunknak a kézirat sajtó alá rendezését tekintsük. Györffy Györgyné jegyzéke ennek eredményeként a tavasszal megjelenik.

A kutatók körébe újonnan bevont és fokozattal nem rendelkező Dreska Gábor sikeresen doktorált.

A munkálatokban a kutatók mellett hallgatói minőségben három egyetemről (DE, PPKE, ELTE) vettek részt egyetemisták, illetve doktorandusz hallgatók. Ketten közülük a hagyományostól eltérő feladatot kaptak. Mészáros Orsolya doktori hallgató (DE), mialatt ösztöndíjasként Olaszországban tartózkodott, három 1242-ből származó oklevél helyszíni tanulmányozását végezte el a Sienai levéltárban (Archivio di Stato di Siena). Mikó Gábor egyetemi hallgató (ELTE) pedig Bécsben kutatott az 1267. évi bécsi zsinat magyar vonatkozású határozatainak kérdéskörében. Az ehhez szükséges – Magyarországon elérhetetlen – kéziratokat és a rájuk vonatkozó szakirodalmat tekintette át. Főként kódexeket tanulmányozott az Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) Kézirattárában (Handschriftensammlung) és a Haus-, Hof-, und Staatsarchivban, valamint az ÖNB anyagából feltárta a hiányzó szakirodalmat.

A témavezető a zárai levéltárban (Državni Arhiv u Zadru), majd a spalatói levéltárban (Državni Arhiv u Splitu), a spalatói egyetemi könyvtárban (Sveučilišna Knjižnica u Splitu) és a Zágrábi Érseki és Káptalani Levéltárban, valamint Bécsben az Osztrák Nemzeti

Könyvtárban (Österreichische Nationalbibliothek), annak kéziratgyűjteményében, valamint az egyetemi könyvtárban végzett kutató munkát. Más keretből (nem a pályázat terhére) két alkalommal Strasbourg városában az Egyetemi Könyvtárban tájékozódott a diplomatikai és a pecsétani irodalomban.

A témához kapcsolódóan három előadás hangzott el hazai konferencián. A Tihanyi Alapítólevél 950. évfordulója alkalmából a Tihanyi Bencés Apátság, a Pannonhalmi Főapátság Levéltára és a Magyar Országos Levéltár által rendezett tihanyi konferencián a témavezető *Sz akrális rendeltetésű szolgálónépek az Árpád-korban* címmel, míg a Pécsi Egyházmegye, az MTA Pécsi Területi Bizottsága és a Pécsi Tudományegyetem szervezésében *825 éves a hiteleshelyi írásbeliség* témakörben 2006-ban tartott pécsi konferencián a témavezető (*Egy évforduló ürügyén. A hiteleshely fogalma és kialakulása*) és Dreska Gábor (*A pannonhalmi konvent hiteleshelyének kiadványai*) tartott előadást. A témavezető a bonni egyetemen két külföldi kollokviumon vett részt. 2005-ben Nemzetközi Diplomatikai Bizottság elnökének a felkérésére referátumot készített az oklevéltan oktatásának és kutatásának magyarországi helyzetéről, 2008-ban pedig előadást tartott a hiteleshelyek középkori történetéről. Ugyanitt a Nemzetközi Diplomatikai Bizottság közgyűlése Szovák Kornélt megválasztotta a Bizottság, a témavezetőt pedig a 9 fős elnökség tagjának. A Nagyszombati Egyetem és a PPKE piliscsabai konferenciáján 2008-ban Szovák Kornél *Biblische Beweisführung, historische Exempel und literarische Fiktion in politischen Briefen des 13. Jahrhunderts aus Ungarn* címmel tartott előadást.

A közlemények között felsorolt 14 publikációból öt külföldön látott napvilágot. Kettő neves folyóiratban (Bibliothèque de l'École des chartes, Archiv für Diplomatik), kettő konferencia-, egy pedig tanulmánykötetben jelent meg. A közlemények számát fogja gyarapítani 2009 tavaszán Györffy Györgyné említett munkája, valamint Érszegi Géza és a témavezető közös kiadványa, Veszprém város okmánytára (Monumenta civitatis Vesprimiensis. Supplementum), amely csak az Árpád-korból több mint 110 oklevélszöveget tesz közzé.